

راشد البرجمي الرحيم

074

1-2

92

1-2

www.ketab.ir

ترجمه تنظیم وزارتخانه های فرانسه

«متنی از دوره قاجار»

مترجم:

ژول ریشار (میرزا رضاخان)

۱۲۳۱-۱۳۰۸ ق

سعیده سلطانی مقدم
شیرین احمدی

عنوان و نام پدیدآور : ترجمه تنظیم وزارتخانه‌های فرانسه «متنی از دوره قاجار» / مترجم ژول ریشار (میرزاحاجان)؛ به کوشش سعیده سلطانی مقدم، شیرین احمدی.

مشخصات نشر : قم: نشر مورخ، ۱۳۹۶.

مشخصات ظاهری : ۹۶ ص.

شابک : ۹۷۸۶۰۰۹۸۱۳۰۰۱

وضعیت فهرست نویسی : فیا

موضوع : قانونگذاری — فرانسه — متون قدیمی تا قرن ۱۴

موضوع : Legislation— France — Early works to 20th century

موضوع : وزارتخانه‌ها — فرانسه — متون قدیمی تا قرن ۱۴

موضوع : Executive departments— France — Early works to 20th century

موضوع : فرانسه — سیاست و حکومت — متون قدیمی تا قرن ۱۴

موضوع : France — Politics and government — Early works to 20th century

شناسه افزوده: ریشار، ژول، ۱۸۱۶ - ۱۸۹۱ م.، مترجم

شناسه افزوده: Richard Jules

شناسه افزوده : احمدی، شیرین، ۱۳۵۱ -

شناسه افزوده : سلطانی مقدم، سعیده، ۱۳۶۱ -

رده بندی کنگره : KJV ۴۳۲۱ / ۱۳۹۶۴

رده بندی دیوبی : ۳۴۰/۰۹۴۴

شماره کتابشناسی ملی : ۴۸۲۴۸۲۱

ترجمه تنظیم وزارتخانه‌های فرانسه

متنی از دوره قاجار

مترجم: ژول ریشار (میرزاحاجان)

به کوشش: شیرین احمدی، سعیده سلطانی مقدم

ناشر: مورخ

چاپ اول: ۱۳۹۶

تعداد: ۱۰۰

شابک : ۹۷۸۶۰۰۹۸۱۳۰۰۱

قیمت: ۱۴۰۰۰ تومان

تلفن پخش: ۰۲۵۳۷۷۳۱۳۵۵

فهرست مطالب

۹	مقدمه
۱۱	دارالفنون
۱۳	تاسیس دارالترجمه
۱۴	مترجم
۱۶	بحران آب
۱۸	کشاورزی و رراعت
۱۹	شیوه نسجیه
۲۱	ترجمه تنظیم
۲۱	وزارت خانه های فرانسه
۲۲	اختیارات پادشاه فرانسه
۲۴	وزیران فرانسه و وظایف آنها
۲۷	معادن و معماری کشور فرانسه
۲۸	وظایف و اختیارات حاکم
۳۲	درآمد و مخارج دهکده
۳۶	ویژگی ها و مشخصات وزارتخانه ها در فرانسه
۳۶	وظایف وزیر عدلیه
۳۹	وظایف وزیر امور خارجه
۴۱	وظایف وزیر مدارس
۴۲	وظایف وزیر داخله
۴۴	کارهای متعلق به رئیس دفترخانه پنجم

ترجمه تنظیم وزارتخانه های فرانسه

- کارهای متعلق به رئیس دفترخانه ششم ۴۵
- وظایف و اختیارات وزیر زراعت و تجارت ۴۶
- تجارت داخلی ۴۷
- تجارت خارجی ۴۸
- معماری شهرها و ساخت و ساز جاده ها ۴۹
- وظایف وزیر زراعت و تجارت نسبت به رئیس دفترخانه سوم ۵۰
- وظایف وزیر زراعت و تجارت نسبت به رئیس دفترخانه چهارم ۵۰
- وظایف وزیر زراعت و تجارت نسبت به رئیس دفترخانه پنجم ۵۰
- وظایف وزیر زراعت و تجارت نسبت به رئیس دفترخانه ششم ۵۱
- وظایف وزیر زراعت و تجارت نسبت به رئیس دفترخانه هفتم ۵۱
- وظایف وزیر زراعت و تجارت نسبت به رئیس دفترخانه هشتم ۵۱
- وظایف وزیر لشکر ۵۲
- وظایف نایب وزیر لشکر ۵۲
- وظایف و اختیارات رئیس اول وزارتخانه لشکر ۵۳
- وظایف رئیس دوم وزارتخانه لشکر ۵۴
- وظایف و اختیارات رئیس سوم و چهارم وزارتخانه لشکر ۵۵
- وظایف و اختیارات رئیس پنجم وزارتخانه لشکر ۵۶
- وظایف نایب وزارت البحر ۵۷
- وظایف رئیس اول وزارت البحر ۵۷
- وظایف رئیس دوم وزارت البحر ۵۸
- وظایف رئیس سوم وزارت البحر ۵۸
- وظایف و اختیارات رئیس پنجم وزارت البحر ۵۹
- وظایف و اختیارات وزیر محاسبات ۶۰
- وظایف کارپردازان وزارت محاسبات ۶۰

۶۱	وظایف نایب وزیر محاسبات
۶۲	وظایف رئیس اول وزارت محاسبات
۶۲	وظایف رئیس دوم وزارت محاسبات
۶۳	وظایف رئیس سوم وزارت محاسبات
۶۳	وظایف رئیس چهارم وزارت محاسبات
۶۳	وظایف رئیس پنجم وزارت محاسبات
۶۴	وظایف رئیس ششم وزارت محاسبات
۶۴	وزارت عدلیه فرانسه
۶۶	وظایف و اختیارات وزیر عدلیه
۶۷	وزارت امور خارجه
۶۸	وزیر مدارس
۷۱	وزارت داخله
۷۱	وظایف محتسین
۷۶	مریض خانه ها و مهمان خانه ها
۷۷	زندان های مملکت فرانسه
۷۸	قسمت اول در قاعده و قانون دولت فرانسه
۷۸	وظایف و اختیارات وزیر زراعت و تجارت
۸۲	وزیر معماری و وظایف آن
۸۴	وظایف وزیر لشکر
۹۱	وظایف و امور وزیر استیفا
۹۸	فهرست منابع

مقدمه

حسین کوشش‌ها برای ورود تمدن جدید غربی در ایران، در عهد فتح‌علی شاه (۱۲۱۲-۱۲۵۰) آغاز شد، در دوره‌ی فتح‌علی شاه که از یک سو فرستادگان کشورهای اروپایی به خصوص فرانسه بیش از گذشته به دربار ایران رفت و آمد داشتند و از سوی دیگر، سپاه ایران به رغم کوشش بسیار در جنگ‌های مرزی با روسیه (دور اول: ۱۲۱۸-۱۲۲۸؛ دور دوم: ۱۲۴۱-۱۲۴۳) ناکام مانده بود، رفته رفته برخی درآئین‌ها به بی‌سامانی اوضاع و عقب ماندگی ایران پی بردند و درصدد چاره‌جویی برآمدند. عباس میرزا (۱۲۰۳-۱۲۴۹)، نایب السلطنه و سردار سپاه و وزیرش قائم مقام آقا، هم چون عثمانیان در دوره‌ی اصلاحات سلطان سلیم سوم، با اصلاح سپاه و ترجمه‌ی آثار فرانسوی در باب لشکرآرایی و توپخانه، گام اول را به سوی مدنیت غربی برداشتند. ۱۰ ترجمه‌های اولیه را مستشاران و هیئت‌های نظامی فرانسوی و انگلیسی، تاجران و مبلغان مذهبی اروپایی و

۱. آبراهیمان، پروانه، ایران بین دو انقلاب، ترجمه گل محمدی، احمد و فتاحی، محمد ابراهیم، نشر

ارمنی، محصلان و گروه های ایرانی بازگشته از اروپا و هندوستان و عثمانی، انجام می دادند.

در دوره ی محمد شاه نیز اعزام دانشجو به خارج و ترجمه ی آثار اروپایی کمابیش ادامه یافت. مشهورترین ترجمه ی این دوره، تاریخ پلئون اول اثر والتر اسکات فرانسوی است که میرزا رضا تبریزی (ظاهر آسمان میرزا رضا مهندس) در ۱۲۵۳ آن را از متن انگلیسی به فارسی برگرداند.^۱ در همین دوره درباره ایران به راهنمایی ریشارخان فهرستی از آثار اروپایی فراهم آورد و سفیر ایران در فرانسه را مأمور تهیه ی آن آثار کرد. این فهرست، حاوی ۴۷ اثر مهم فرنگیان در فلسفه، اقتصاد، تاریخ، علوم طبیعی و فنی، نقشه های جغرافیایی و نمونک (ماکت) قطار و راه آهن و کشتی بخار و ماشین بخار بود.^۲

در دوره ی ناصرالدین شاه (۱۲۸۴-۱۳۱۳)، با تأسیس «دستگاه مترجمان دولتی» و دارالفنون و دارالترجمه ی ناصری، ترجمه ی آثار اروپایی برای نخستین بار انسجام و سامان یافت.^۳ مترش مناسبات با دولت های خارجی، امیر کبیر را به استخدام و تربیت مترجم واداشت. او در دستگاه مترجمان دولتی، برخی از فرنگیان و ایرانیان و مسیحی و تحصیل کردگان مسلمان را به کار گماشت، از جمله ادوارد برجیس، آندره نمساوی، جان داوود، میرزا ملکم خان، میرزا

۱. انوار، عبدالله، فهرست کتب خطی کتابخانه ملی ایران، جلد سوم، نشر مرکز، ۱۳۸۴، ص ۷۵-۷۶.

۲. ناطق، هما، کارنامه فرهنگی فرنگی در ایران، نشر نظر، ۱۳۸۰، ص ۲۳۹-۲۴۳.

۳. ر.ک هاشمی، سید احمد و دیگران، نهضت ترجمه در فرهنگ اسلامی، نشر کتاب مرجع،

ابراهیم، نظر آقا (یمین السلطنه)، یحیی خان (مشیرالدوله)، میرزا محسن، میرزا آقا تبریزی، میرزا محبعلی یکانلو، میرزا عبدالرسول، میرزا زکی مازندرانی، محمدقلی خان، محمدرضا خان کاشانی، محمدحسن خان قاجار^۱

دارالفنون

تأسیس دارالفنون در ۱۲۶۸ و استفاده از استادان خارجی در آن، موجب شد که علاوه بر ترجمه‌ی شفاهی درس گفتارهای معلمان، برخی کتاب‌های درسی نیز برای استفاده‌ی دانشجویان ترجمه و منتشر شود. در مدرسه‌ی نظامی و مدرسه‌ی سیاسی نیز چنین کوشش‌هایی معمول بود. حجم کتاب‌هایی که در دوره‌ی امیر کبیر از اروپا وارد ایران شد، درخور توجه است، مثلاً ۲۹۳ کتاب و ۳۲۳ نقشه‌ی جغرافیایی در ۱۲۶۵ از فرانسه به ایران رسید و شماری از آن‌ها ترجمه شد.^۲ لازم به ذکر است که دوره‌ای که دارالفنون کار خود را آغاز کرده بود، زبان فرانسه به عنوان زبان رسمی و زبان دارالفنون شناخته شده بود. باین وجود، زبان انگلیسی کاملاً از برنامه آموزشی دارالفنون حذف نشده و کلاس‌های زبان انگلیسی همواره در آن دایر بود.^۳ علاوه بر زبان انگلیسی، زبان‌های فرانسه، عربی و روسی

۱. آدمیت فریدون، امیر کبیر و ایران، انتشارات خوارزمی، چاپ نهم، ۱۳۴۵، ص ۳۷۹-۳۸۰.

۲. آدمیت، همان، ص ۳۸۰-۳۸۱.

۳. کرزن، ناتانیل جورج، ایران و قضیه ایران، دو جلد، ترجمه غلام علی وحید مازندرانی، انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۴۹، ص ۶۳۹.

نیز تدریس می شد کرزن هنگام بازدیدش از مدرسه دارالفنون، به هشت معلم خارجی در این مدرسه اشاره می کند که یکی از آن ها معلم انگلیسی بوده است^۱ به استناد سالنامه های دولت ناصرالدین شاه بین سال های ۱۲۹۰ تا ۱۳۱۲ ق، در دارالفنون به جز سال ۱۳۱۲ ق، در مابقی سالها معلم انگلیسی حضور داشته است^۲

دوره ناصری شرایط به گونه ای دیگر رقم می خورد و ترجمه از زبان فرانسه بسیار پیشی می گیرد از مهمترین علل پیشی گرفتن زبان فرانسه از انگلیسی می توان به چند مورد اشاره کرد.

عمومیت یافتن زبان فرانسه در ایران مصادف با تأسیس دارالفنون ذکر شده است. چرا که معلمین اتریشی و ایتالیایی این مدرسه، زبان فرانسه می دانستند و در همین زمان نیز، هفت یا هشت نفر از ایرانیان با زبان فرانسه آشنا بودند و می توانستند به عنوان مترجم نیازهای دارالفنون را بر آورده کنند^۳ از طرفی، زبان فرانسه نیز در دارالفنون زیر نظر مسیو ریشار تدریس می شد^۴ در ادامه و در زمان حاج میرزا حسین خان سپهسالار در ۱۲۸۹ ق با تأسیس مدارس مشیویه، زبان فرانسه بیش از پیش همه گیر شد و با بازگشت

۱. همان ص ۶۳۸

۲. قاسمی، فرید، چکیده و متن کامل سالنامه های ایران، موسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران، ۱۳۸۵، صفحات مختلف.

۳. اعتمادالسلطنه، محمد حسن، صدرا لتواریخ، به کوشش محمد مشیری، نشر روزبهان، چاپ دوم، ۱۳۵۷، ج اول، ص ۶۹۷.

۴. فووریه، ژرار، سه سال در دربار ایران، ترجمه اقبال آشتیانی، عباس، انتشارات کتب ایران، ۱۳۲۵،

دانشجویان اعزام شده به فرانسه، این زبان در خانواده های اعیان، رواج خاصی یافت.^۱ از طرفی در این دوره، زبان فرانسه به عنوان زبان علم و ادبیات در بین زبان های خارجی شکل بین المللی به خود گرفته بود. ایرانی ها، فرانسویان را وارثان بی چون و چرای اندیشه ی عصر روشنگری و انقلاب کبیر می دانستند.^۲ جدا بودن فرانسه از جریانات سیاسی، گرایش به سمت فرهنگ و ادبیات فرانسه را در ایران بیش از پیش، رونق و سرعت بخشید و تقریباً زبان فرانسه به مدت یکصد سال زبان رسمی تحصیلات و مطالعات خارجی در مدارس ایران بود.^۳

تأسیس دارالترجمه

تاریخ دقیق تأسیس دارالترجمه ی ناصری معلوم نیست. این دارالترجمه، زمانی هم چون دارالفنون و دارالطباعة و دارالتألیف، از ادارات وزارت علوم و تجارت بود، اما پس از ذیحجه ی ۱۳۰۰ که به فرمان ناصرالدین شاه مترجمان همی وزارتخانه ها به این مرکز پیوستند و «مجلس دارالترجمه» افتتاح شد، استقلال و اهمیت دارالترجمه بیشتر گشت.^۴ از ۱۲۸۷ تا ۱۳۱۳، محمد حسن خان صنیع الدوله (بعدها ملقب به اعتماد السلطنه)، که بر زبان فرانسه مسلط بود، ریاست دارالترجمه را بر عهده داشت. او مترجمانی از زبان های

۱. اعتماد السلطنه، همان، ج اول، ص ۶۹۷.

۲. ناطق پیشین، ص ۱۷.

۳. همان.

۴. اعتماد السلطنه، پیشین، ص ۲۶۰-۲۶۱.

عربی، ترکی، اردو، هندی و نیز زبان های اروپایی به کار گمارد.^۱ در ۱۳۰۲ مجلس وزرا بودجه ی دارالترجمه را صد تومان در ماه مقرر کرد، اما شاه از پرداخت این مبلغ اکراه داشت و همان انعام های گاه و بی گاه را کافی می دانست، به گفته ی اعتماد السلطنه، در همان زمان سلطان عثمانی سالانه سه هزار لیره (نوده هزار تومان) صرف روزنامه ای فرنگی زبان می کرد.^۲

پس از در گذشت اعتماد السلطنه و ناصرالدین شاه، کار دارالترجمه و دارالمطبعه ی ناصری را کد شد، اما مترجمان در مطبوعات و مراکز دیگر به فعالیت مشغول شدند.^۳

یکی از این ترجمه ها در دوره ناصری کاری از رضای ریشار پاریسی است به شماره ۵۳۰۵ در مرکز احیای میراث اسلامی نگه داری می شود و محمد حسن پاریسی کتابت کرده است.

عترجم

ژول ریشار یا میرزا رضاخان متولد ۱۲۳۱ در پاریس و درگذشته ۱۳۰۸ ه. ق است. نخستین معلم زبان فرانسه مدرسه در عهد قاجاریه، که بسیاری از رجال نامدار ایران در عصر قاجار و پهلوی زبان فرانسه، را از وی آموخته اند و نام او بدلائیل مختلف در تاریخ قاجاریه ذکر شده است

۱. قاسمی، پیشین، ص ۲۱۲-۲۴۷.

۲. اعتماد السلطنه، ص ۳۵۰-۳۵۱.

۳. ر. ک هاشمی، سید احمد و دیگران، نهضت ترجمه در فرهنگ اسلامی، نشر کتاب مرجع،

ژول ریشار در سال ۱۸۱۶ میلادی برابر با ۱۲۳۱ هـ ق در پاریس به دنیا آمد وی در سال ۱۸۴۸ میلادی برابر با ۱۲۶۰ قمری و در زمان پادشاهی محمد شاه قاجار، به ایران آمد و پس از قبول دین اسلام، نام خویش را تغییر داد و رضا گذاشت و به میرزا رضا خان شهرت یافت. در اواخر سال ۱۲۸۸ قمری، از طرف ناصرالدین شاه قاجار لقب خانی به او داده شد و از این تاریخ به بعد معروف بهریشار خان گردید وی پس از تأسیس دارالفنون بعنوان اولین معلم زبان فرانسه در این مدرسه مشغول به تدریس شد و تا آخر عمر خویش، معلم فرانسه دارالفنون بود. وی البته بعدها جزو کارمندان وزارت انطباعات و دارالترجمه دولتی نیز شد و در این وزارتخانه، مترجم زبان فرانسه، زبان انگلیسی و غیره بود.

وی سرانجام در سن ۷۷ سالگی، و در سال ۱۳۰۸ هجری قمری، مصادف با ۱۸۹۱ میلادی، در تهران درگذشت و در گورستان خارج دروازه شهرری، در محلی که موسوم به باب انبار قاسم خان بود، به خاک سپرده شد.^۱

همانطور که خود مترجم یادآور شده است ترجمه تنظیم وزارتخانه های فرانسه به دستور ناصرالدین شاه انجام شده «...بعد مکشوف می دارد که حسب فرمان بندگان دربار عرس مدار شهریار زمان و پادشاه زمین ظل الله فی الارضین سلطان السلاطین ناصرالدین شاه قاجار که همیشه اعلامش منصور و اعدایش متهور باد

۱. ابامداد، مهدی. شرح حال رجال ایران در قرن ۱۲ و ۱۳ و ۱۴ هجری (جلدهای ۲ و ۵). (چاپ

اول. تهران: زوار، ۱۳۴۷.

در دارالترجمه که بناهای جدید الحداث دولت علیه ایران صانعها الله عن الحدث آن است کتابی را که در قوانین دولت قویه فرانسه دو مصنف آگاه ورژه و لکن تصنیف نموده بودند رضای ریشار پاریسی ترجمه کرده»

از نکاتی که در این رساله مورد توجه است که انتخاب و دلیل نهاد دولت و وزارت را در فرانسه این گونه بیان کرده است: «بدان که چون پادشاه را نمی‌توان در امور دولت مواخذه کرد باید اشخاصی داشته باشد که امور دولت را به ایشان سپرده هر وقت خبط و خطایی روی دهد از عهده برآیند»

نویسنده از این رساله تعداد وزارتخانه‌های فرانسه را برشمرده و در ادامه وظایف هر کدام از آنها را به طور مفصل نوشته است:

«اکنون در فرانسه ده وزیر می‌باشند که امور دولت بسته به تدبیر ایشان است :

اول وزیر عدلیه و دینیه، دوم وزیر امور خارجه، سوم وزیر مدارس، چهارم وزیر داخله، پنجم وزیر تجارت و زراعت، ششم وزیر معماری‌های دولتی، هفتم وزیر لشکر، هشتم وزیر درباری، نهم وزیر استیفا، دهم رئیس وزرا»

بحران آب

از مواردیکه در این رساله آمده است نکات زیست محیطی است تاریخ اجتماعی و سیاسی ایران پیوندی بنیادی با وضع آب داشته است. مورخ و پژوهشگر معاصر، همایون کاتوزیان در کتاب‌های مختلف خود درباره تاریخ ایران، وضع «آب» را در ایران مهم‌ترین

عامل شکل گیری مناسبات سیاسی و اجتماعی می داند. «نظریه جامعه کوتاه مدت» وی به وضع کم آبی و وابستگی همه امور ایرانیان به آب باز می گردد. پژوهش های طولانی نسبت مستقیم اجزای این فرهنگ با آب و شرایط این سرزمین خشک را ثابت می کند. ایرانیان در طول تاریخ با خودآگاهی نسبت به وضع اقلیم خود و با درک واقعیت کم آبی، راه های کنار آمدن با این مشکل را پیدا کرده بودند هم قنات را ابداع کردند و هم با ذکر فجایع کم آبی، سازگار و قانع و صبر به جو زنی می کردند. می توان نحوه کنار آمدن مردم ایران با شرایط این سرزمین خشک و در عین حال تأسیس و تداوم یکی از بزرگترین تمدن ها و فرهنگ های جهانی را نمودی از خرد جمعی این قوم در طول تاریخ دانست.

در این رساله نیز به وضع آب در ایران اشاره شده است که در مملکت ایران بعکس فرانسه مسئله آب در درجه اول قرار گرفته است: «امور متعلقه به آب که در فرانسه در مرتبه دوم است در ایران در مرتبه اول می باشد چه جمیع زراعت و کارهایی که دولت منفعت می برد به واسطه آب است و در ایران امر آب چنان کار بزرگی است که به جای وزیرالبحر فرانسه وزیرالماء می خوانند و اثر چنین شود آب دزدی و دعوایی که در سر آب می شود موقوف می گردد و گویا در قدیم شخص بزرگی میرآب بوده است که الان هر قلعه بیل بر دست می گیرد میرآب می گویند.

پس یک نوع حکومت مخصوصه به آب واجب است اعم از این که در کنار دریا و یا دریاچه و یا رودخانه و یا مرداب باشد»

کشاورزی و زراعت

با شکل گیری تمدن در جوامع بشری که پروسه ای طولانی را تا به امروز طی کرده و به شکل گیری فعالیت جدیدی به نام کشاورزی انجامید به نحوی که در دوران باستان با آغاز زندگی کوچ نشینی و سپس تشکیل روستاها در حاشیه شهرها روند توسعه و تکامل خوش را تا به امروز طی کرده است لذا با شروع کشاورزی در روستاها و ایجاد نشر جدیدی به نام کشاورزان در طبقات اجتماعی جامعه ایران و دیگر جوامع زندگی کشاورزی رونق گرفت و انسان ها با توجه به چگونگی رویش انواع گیاهان و خاصیت غذایی و دارویی آنها، همچنین در اختیار داشتن آب و خاک مناسب دریافتند که با کاشتن، پرورش و آبیاری، درختان و درختچه ها می توانند غذای خود را تامین کنند. بنابراین با وجود آمدن مرزها و خانه ها در کنار یکدیگر به تدریج روستاها به وجود آمدند و کار سنگین کشاورزی که با مراقبت در مقابل خطرات و تهدیداتی چون آفات، امراض و حیوانات وحشی فقط با همیاری و همکاری تمام کشاورزان روستانشین امکان داشت این روش و کشت و کار در امور زراعی و باغی وابسته به ابزار و امکانات ساده حلال تمام مشکلات نبود اما یکی از اصلی ترین و مهمترین ویژگی این روش از کشاورزی استفاده از تجارب ارزشمند تاریخی کشاورزی بوده که از پیشینیان به ارث برده بودند، بود از آنجا که کشاورزی از دیرباز در ادوار تاریخی جوامع بشری در راستای ایجاد، توسعه و تکامل تمدن ها تاثیر بسزایی داشته است، لذا در ایران نیز بخش مهم و قابل توجه ای هم برای حکومت بود هم مردم و تا

اواخر دوره قاجار به صورت سنتی فعالیت کشاورزی انجام می گرفت. حال در این رساله نیز بخش زراعت به تفصیل از آن سخن رفته است و راههای آموزشی آن را در فرانسه یادآور شده است.

«...اول مجلسی است که به چند نفر از مشیران زراعت مشتمل است و وزیر مذکور مشیران مزبور را خود معین نموده و در امور زراعت با ایشان مشورت می کند

دوم مدارس علمی زراعت است و در فرانسه نه مدرسه بزرگ در این علم می باشد با بیست و هفت مدرسه دیگر که علم و عمل با هم آموخته می شود.
سوم مدارس بیطاری است و در فرانسه این گونه مدرسه سه بزرگ و چند کوچک می باشد»

شبهه تصحیح

در رشته ترجمه تنظیم وزارتخانه های فرانسه دارای خط نستعلیق خوش است به همین علت خواندن متن دشواری چندانی ندارد ولی در بعضی از موارد واژه ها به صورت غلط نوشته شده که آن را به صورت صحیح آورده و در زیر نویس شکل ابتدایی آن نوشته شده است، مانند کارگذار: کارگزار، تخویف: تخفیف

ها جمع در اکثر موارد متصل به کلمه نوشته شده بود که بر اساس رسم الخط فرهنگستان، جدا از کلمه پیش از خود نوشته شد: خانه ها، کارخانه ها، کارخانها: کارخانه ها.

بعضی از موارد که مربوط به متن است در حاشیه آمده است که با پراوتز مشخص شده است.

در اینجا لازماست از آقای علیرضا اباذری مسئول محترم کتابخانه
تاریخ اسلام و ایران که یک بار متن را خواندند و نکاتی را یادآوری
کردند سپاسگزاری کنیم.

سعیده سلطانی مقدم

شیرین احمدی